141. Fittja, Täby sn.

Pl. 91.

Litteratur: B 133, L 657. Joh. Bureus, F a 6 s. 87 n:r 194 (Bureus' egen uppteckning), s. 175 n:r 59 (Rhezelius), F a 5 n:r 402, F a 1 s. 91, F a 13 s. 205; M. Aschaneus, F b 18 s. 61, F b 19 bl. 23; Joh. Messenius, Tumbæ (1611), s. 3; G. Stiernhielm, Anti-Cluverius, s. 84; Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, Resejournal; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 63, Vita Theoderici (1699), s. 479; C. Wattrangh, De regno Langobardorum (Diss. Ups., pres. F. Törner, 1709), s. 33; P. Dijkman, Historiske Anmärckningar (1723), s. 28 f.; O. Celsius, Acta Literaria Sueciæ 2 (1727), s. 442, SR 1, s. 177; N. R. Brocman, Sagan om Ingwar Widtfarne (1762), s. 177; C. M. Brandelius, Descriptio Paroeciæ Roslagiæ Täby (Diss. Ups., pres. E. M. Fant, 1786), s. 28; UFT h. 10 (1882), s. 198; E. Brate, Sverges runinskrifter (1922), s. 64, Svenska runristare (1925), s. 81; O. von Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 56; O. Montelius i Fornvännen 1914, s. 122; H. Schück, VHAAkademien 1 (1932), s. 104.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (F b 18); Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta, Vita Theoderici och B 133).

Aschaneus antecknar, att »På Fitthia Pörtes backa, wid siöstranden, i Täby Sochn, står dänna steen. Versus meridiem.» Bureus (F a 6 s. 87): »På en steen vidh Fitia i Täby sokn om Longobardia»; (s. 175): »Widh Fittia». — *Ransakningarna:* »På Fittja tåmpt finnes een Runnesteen medh bokstäfwer wthhuggen.» — Peringskiölds *Monumenta* och *Bautil*: »Fittja». — Dijkman: »Fittja by». — Celsius har sett stenen och uppteckнat inskriften den 3 juni 1727: »Notabel sten! quando positus? Christiani posuerunt arguit hoc crux.» — Brandelius: »In Colle Fittja, juxta lacum Wallentunensem.»

Runstenen har sedermera förkommit. Den söktes förgäves av Dybeck och senare av Brate. Ett fragment, innehållande inskriftens tre sista runor, återfanns år 1933 under arbeten i gårdens källare för inläggning av värmeledning. Tydligt är, att stenen har blivit sönderslagen och delarna skingrade. Fragmentets höjd 0,45 m., bredd 0,38 m. Granit. Fragmentet har rests på gräsplanen strax N om manbyggnaden i Fittja (numera skolhemmet Gammalgården).

Inskrift (enligt B 133, rättad efter Bureus och Celsius):

kuþluk × lit · raisa · staina · at · hulma · sun · sin · han · to · a · lank · barþa · lanti ×
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Guðlaug let ræisa stæina at Holma, sun sinn. Hann do a Langbarðalandi.

»Gudlög lät resa stenarna efter Holme, sin son. Han dog i Langbardaland.»

Till läsningen: På det bevarade fragmentet finnas runorna 51—53 **nti** ×, av **n** dock endast övre delen med h. delen av bst. — Bureus (F a 6): 23—27 **humla**, 44—48 **barti**; men detta har vid ett senare besök (d. 25 sept. 1627) rättats till **hulma** och **barþa**. — Rhezelius: 23—27 **hulma**, 44—48 **barþa**. — Aschaneus: 23—27 **hulma**, 44—48 **barþa**. — Hadorph och Leitz: 15—22 **stain · kat**, 27 **i**.[1] — Celsius: intet sk efter 39 **a**; 15—22 **staina · at**, 27 **i**.

Inskriften är delvis densamma som på U 133, den runsten, som nu sitter inmurad i Täby kyrka men sannolikt har blivit ditförd från Fitja.

Inskriften omtalas i tryck första gången av Messenius, i *Tumbæ* (1611). Han återger den i latinsk översättning sålunda: »In memoriam Humeli filij sui, in Lombardia mortui, hoc saxum Gudlicus suscitauit.» Att Messenius har fått inskriften av Bureus, är tydligt därav, att han återger dennes första läsning, med den felaktiga omkastningen av **l** och **m** i namnet Holme. I F a 5 översätter Bureus inskriften: »Guthluca fecit erigi monumentum Hulmoni filio suo. Hic obijt in Langobardia.»

[1] Peringskiöld återger i *Vita Theoderici*, s. 479 inskriften efter Bureus: **staina · at · humla**.

»Dätta är itt berömeligit Monument», skriver Aschaneus, »som mäd dänna stenskrift, Gudluk hafuer resa låtitt, beprijser dänna Svänska wandersmannen Hulme, döder i Långebardelandi, och här står hans grafsten och skrift.» »Nomen Gudluk uttydes aff Godlycka eller Gudzlycka, som seder är at tala: thett var en gudzlycka, at så skedde etc.»

Peringskiöld antager, att det är langobardernas uttåg från Sveonia, som åsyftas i de båda runinskrifter, som omtala män döda i Langbardaland, Djulefors-stenen (Sö 65) och Fitja-stenen. P. Dijkman har närmare utfört tanken: »Widkommande tiden, då denne steen skal wara opsatter af fadren til sin sons åminnelse gifwa orden ingen widare anledning om, än at sonen är

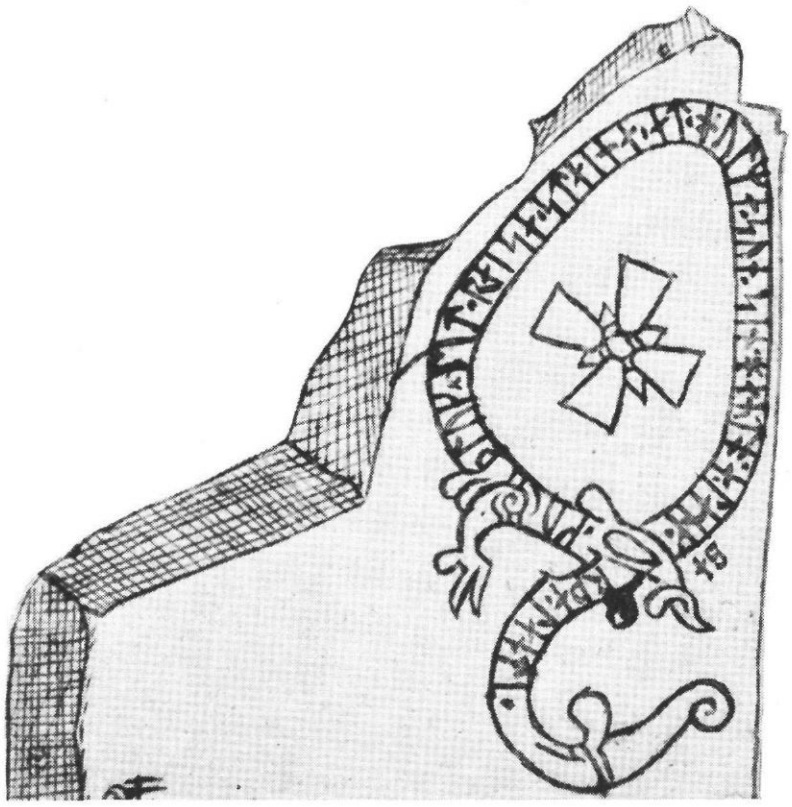

Fig. 127. U 141. Fittja, Täby sn.
Efter teckning av Aschaneus.

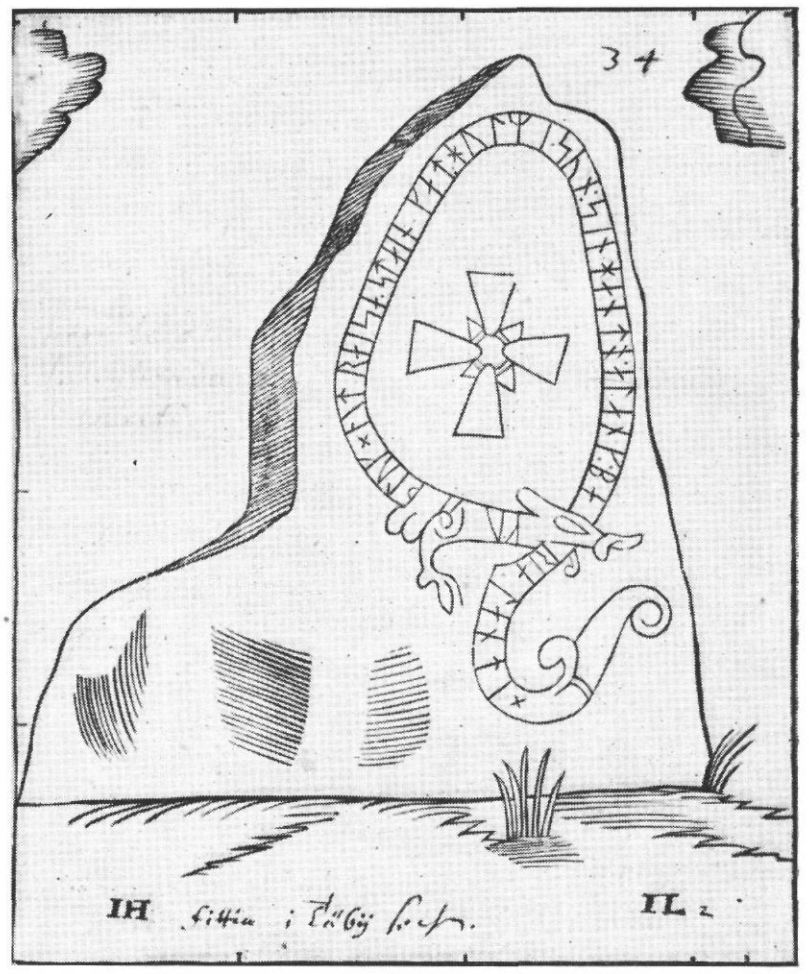

Fig. 128. U 141. Fittja, Täby sn.
Efter B 133.

död i Langbardaland, det är Lombardien ... seendes jag, at de vthi de vthländske werldzlige Historier bekante skrifwa, at ett stort vthtog af Manskap här ifrån Swerige skal sig tildragit åhr efter Christi Födelse 383, vnder twänne anförare Ibo och Ajon ... Men ware huru der om wara må, så seer man likwäl af detta och flere här i Swerige befintlige stene-monument, at detta folck gådt vth här ifrån Sweriges Land, så at derom intet är twifwel ... Emedan som på denne Runsten så wäl som andra flera står at Swiar gådt här ifrån vth til Lombardieland, hwarest en deel af dem blifwit döde, och til deras åminnelse Runstenar här hemma opsatte, så tyckes at ingen vthi de Swensk-Göthiske Antiquiteter bekant må den fasta position bestrida.»

Celsius går till en nästan motsatt ytterlighet. Han framhåller, att Longobardia som namn på Italien har uppkommit först efter det langobardiska rikets undergång år 774. Från grekerna har det övertagits av väringarna på 1000- och 1100-talen. Kejsar Fredrik Barbarossa säges i sin krigshär, som han förde mot Italien, ha haft soldater även från Norden. Och det kunde vara troligt, att runstenar vid denna tid ha blivit resta över svenskar, som ha varit med i detta företag.

Brocman ansluter sig till denna mening. Han framhåller, att Longobardia hos grekerna

betecknar hela Italien, t. o. m. hela Västerlandet. Väringar, som tjänat den grekiske kejsaren, kunna efter hemkomsten ha använt namnet med samma innebörd. Till Medelhavsländerna kunde man från Norden komma på två olika vägar, antingen den västra vägen genom Gibraltar sund eller den östra genom Ryssland. Erik Ejegod for år 1102 genom Ryssland och Konstantinopel till det heliga landet. Några år senare drog Sigurd Jorsalafar sjövägen förbi Spanien mot samma mål. »Men likafullt brukades ändå Östre Wägen länge därefter, och, som troligt synes, alt til dess inbördes Oroligheterna i Ryssland och Finlands samt Estlands Bekrigande från Swenska Sidan gjorde en Ände på gamla Förtroligheten bägge Håfwen emellan.» De båda män som enligt runinskrifterna ha dött i Langbardaland, kunna ha tjänat antingen den grekiske eller den tysk-romerske kejsaren.

142. Fällbro, Täby sn.

Pl. 90, 93.

Litteratur: B 128, L 648, D 2:24. Joh. Bureus, F a 6 s. 95 n:r 15 (Aschaneus), s. 143 n:r 38 (Axehielm), s. 165 n:r 13 (Rhezelius), F a 5 n:r 112, F a 1 s. 27, F a 14 s. 171; M. Aschaneus, F b 19 bl. 55 b; Ransakningarna 1667—84; J. Schefferus, Upsalia (1666), s. 204; J. Hadorph, Resejournal; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 57; O. Celsius, SR 1, s. 56 a, 2, s. 645; N. R. Brocman, Sagan om Ingwar Widtfarne (1762), s. 119 f.; C. M. Brandelius, Descriptio Paroeciæ Roslagiæ Täby (Diss. Ups., pres. E. M. Fant, 1786), s. 26; R. Dybeck, Reseberättelse 1861; UFT h. 10 (1882), s. 195; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 100, Anteckningar 1903 (ATA); O. von Friesen, En ny märklig runinskrift och en fornuppländsk jorddrott (i: Upsala Nya Tidning 1/9 1905), Upplands runstenar (1913), s. 69; S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 128 f.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (F b 19); Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 49); Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 128); Dybeck a. a.; S. Lindqvist foto 1918 (ATA).

Runstenen står rest i en åker omkring 5 m. Ö om vägen från Hagby norrut till Skålhamra och Fresta på Vallentunasjöns västra sida, omkring 80 m. N om Fällbro bro. Ristningsytan är vänd mot vägen. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Rydboholm».

Runstenen var känd redan för Bureus. Platsen uppges vara »På Fallebro millan Waltuna och Hageby Siögar» (F a 6 s. 95), »Widh Fällesbro i Täby (Valltuna?) sochn» (s. 143), »Widh Fällbro Stenbro» (s. 165). — *Ransakningarna* (Bertold Dalhollm 1682, för Täby socken): »Vppå Fellebro ägor är kullfallen een Runnesteen»; (Abraham Winge 1673, för Fresta sn): »Wijdh Fellbroo finnes ett Bergh med Runaskrift rijtadt, Item och een Runasteen.» — Peringskiölds *Monumenta*: »Fälleby» och *Bautil*: »Fälby» (tryckfel för: Fälbro). — Dybeck: »Fällbro. Är vid en bro öfver vattendraget mellan Vallentuna- och Hagbysjöarne». Det förefaller sannolikt, att stenen ursprungligen och ännu på 1600-talet har stått närmare intill bron än den gör nu.

Rödaktig granit. Höjd 1,55 m., största bredd (nedtill) 1,75 m. Stenen är triangelformig. Det av ristaren Öpir använda mönstret med runslingan lagd i tre ringar passar synnerligen väl till ristningsytans form. Upptill och utefter h. sidan är stenen skadad och en del av ristningen förstörd. Skadan har uppkommit i senare tid, den finnes ännu ej på Dybecks avbildning. Ytan är ojämn, men ristningen är på det hela taget tämligen väl bevarad.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter äldre läsningar):

ikifastr · lit · raisa · stain · uk · bro · kera · eftiʀ · iarlabaka · faþur · s[in · uk · sun · io]runa · uk · ketilau
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70

lit · at · bonta · sin ybir risti
75 80 85 90

Ingifastr let ræisa stæin ok bro gæra æftiʀ Iarlabanka, faður sinn ok sun Ioruna[ʀ], ok Kætiløy let at bonda sinn. Øpir risti.

»Ingefast lät resa stenen och göra bron efter Jarlabanke, sin fader och Joruns son, och Kättilö lät [resa stenen] efter sin man. Öpir ristade.»